

Demokratik Sivil-Asker İlişkileri Kapsamında TSK'nın Dönüşümü

Yusuf Alabarda

Savunma ve Güvenlik Uzmanı

Öz

Türk siyasî hayatında Osmanlı'dan günümüze kadar süregelen askerî darbeler, 15 Temmuz 2016 gecesi farklı form ve araçlar yoluyla tekrarladığında ilk kez millet tarafından cansiperane bir şekilde bastırılarak akamete uğratılmıştır.

Demokratik konsolidasyonunu tamamlamış ülkelerin hiç birisinde konu dahi olmayan askerî darbelerin önü demokratik gözetim ve denetim mekanizmaları ve askerî personelde içselleştirilmiş demokratik zihniyet marifetiyle ortadan kaldırılmıştır.

Bu makalede, sivil-asker ilişkilerinin gelişimi, demokratik gözetim ve denetim mekanizmaları ve güvenlik sektörü reformlarının tarihsel gelişimi ile ilgili kısa bir bilgilendirmeyi müteakip, bu ilkeler ışığında Türkiye'deki sivil-asker ilişkilerine değinilmektedir. Daha sonra 15 Temmuz darbe girişiminden sonra siyasî iradenin TSK'yı dönüştürücü reformları analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Askerî darbeler, TSK'nın reformu, Demokratik denetim ve gözetim, Güvenlik sektörü reformları

Transformation of TAF Within the Scope of Democratic Civil-Military Relations

Abstract

As military coups have taken place for several times in Turkish political life since the Ottoman era, however when another one was iterated once more with a different form and tools on 15 July 2016 it has been foiled by the nation in a zealously manner for the first time.

Coup; which is not even a concern in democratically consolidated countries has been prevented from occurrence by established democratic control and oversight mechanisms and adopted democratic mentality by the military personnel.

In this paper, after a short preview of the evolution of civil-military relations, democratic control and oversight mechanisms and security sector reforms, civil-military relations in Turkey are tackled. Later, it is being analyzed the transformative reforms of political will over Turkish armed forces after foiled coup attempt of 15 July.

Key Words: Coup d'état, Reforming Turkish Armed Forces, Democratic control and oversight, Security Sector Reforms

Quis custodiet ipsos custodes?¹

Sivil Asker İlişkileri (SAİ) ve Kapsamı

Eflatundan günümüze kadar tüm siyasî bilimciler insanoğlunun çıkarları doğrultusundaki çatışmacı karakterinden dolayı siyaset kavramının ‘zorlayıcı bir gücün yönetimini’ her daim ihtiva ettiği konusunda hemfikir olmuşlardır.

Tarihsel süreç içerisinde sivil asker ilişkileri kavramına bakıldığında, Makyavel; askerin hiçbir zaman şerrinden emin olunamayacağını vurgularken, Volter; askerleri ‘kaba gücün teşkilatlandırılması ve organize edilmesi’ olarak görmüş, Samuel Adams ise her zaman silahlı bir gücün varlığının elzem olduğuna inanmışsa da, bu gücün aynı zamanda insanların özgürlüklerine potansiyel bir tehdit olabileceğini belirtmiştir.

Sivil-Asker ilişkilerini akademik anlamda anlama ve anlamlandırma çabaları ise, özellikle II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle oluşan süreçte devletlerin geleneksel fütuhatçı yapısından vazgeçerek, silahlı kuvvetlerini iki kutuplu dünya düzeninde ulusu ve ulusal sınırları koruma ile görevlendirmesinden sonra başlamıştır. Bu sebeptendir ki, akademik anlamda ilk eserler Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin II. Dünya Savaşı sürecinde ve Soğuk Savaş döneminin hemen başlangıcında büyük bir silahlı kuvvet oluşturması ve oluşan bu gücün liberal bir demokraside nasıl kontrol altına alınması gerektiği sorularının baş göstermesi üzerine, Samuel P. Huntington ve Morris Janowitz gibi akademisyenlerin, konunun öncülleri olabilecek çalışmaları ortaya koymaları ile meydana gelmişlerdir. Bu çalışmaların ortak noktalarından bir tanesi de, gerek Huntington'un gerekse de Janowitz'in Soğuk Savaş döneminde ortaya koyduğu bu kuramların, Soğuk Savaş döneminin birer ürünü olması ve doğal olarak kitlesel orduların kontrolüne odaklanmış olmasıdır. SAİ literatürü tarandığında da açıkça görülür ki, bu kuramlar günümüzde dahi SAİ sorunsalına odaklanmış tüm akademisyenlerin başlangıç noktası olarak alınmaktadır diyebiliriz.

Savaş, ünlü stratejist Carl Von Clausewitz tarafından, “fiziksel güç ile rakibin iradesini kontrol altına almak amacıyla yapılan şiddet hareketi” olarak nitelendirilmiştir.² Sosyolojik bir olgu olarak savaş, daha çok sınıflı toplumlarda; din savaşı, iç savaş, sınıf savaşı, pazar savaşları gibi çeşitli şekillerde kategorize edilmiştir. Savaşın sınıflı toplumlara ait bir olgu olduğu şeklindeki kabul, başka bir soruyu daha ortaya çıkarır. O soru da, sınıflı toplumlar öncesi savaşın varolup olmadığıdır? Bu sorunun cevabı, sınıflı toplumlar öncesinde

1 Romalı Şair Juvenal'e ait (Gardiyanları kim gözetleyecek?) isimli hiciv niteliğindeki şiiri.

2 Clausewitz, Carl Von; *Principles of War, Roots of Strategy-Book 2*, Harrisburg : Stackpole Books, 1987, s.301.

savaşın tohumlarının atıldığı, sınıflı toplumlar döneminde de, savaşın kurumsallaştığı yönündedir. Sınıfsız toplumlarda, güvende olma, yiyecek bulabilme, bulunan yiyeceği emniyet altına alabilme gereklilikleri ve bulunulan alanda egemen olma isteği gibi nedenler, topluluklar arası mücadelelere sebebiyet verebilmekteydi. Ayrıca bu mücadelelerin mitler yoluyla diğer kuşaklara aktarılmasıyla, öteki üzerine kurgulanmış düşmanlık ve güvensizlik duyguları yaratılarak savaşın kurumsallaşmasının temelleri atılmıştır.³ Kurumsallaşan savaş ise düzenli bir silahlı gücü istihdam etmeyi ama aynı zamanda günümüze kadar gelen sivil-asker ilişkisinde ortaya çıkan bu silahlı gücün sahibine döndürülmemesini garanti altına alma sorunsalını yaratmıştır.

Tarihsel veriler devlet tarihinin her aşamasında askerin, devlet dediğimiz bütün içerisinde gücünü sağlamlaştıracak ve yeniden üretmesine yardımcı olacak unsurlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, devletin ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren, sivil-asker ya da silahlı-silahsız ilişkileri, çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. M.S 1'nci yy.da yaşamış Roma'lı şair Juvenal'ın hicivlerinden birinde geçen "Muhafızları kim muhafaza edecek?- Quis custodiet ipsos custodes?" sözleri, aslında sorunsalın yüzyıllardır tartışıldığını gösteren en iyi örnektir.

John Locke'ın tesbitlerine göre insanlar doğal ortamlarında son derece özgür ve mutlu oldukları halde, işte bu güvenlik eksikliğinden dolayı hak ve hürriyetlerini güvence altına alacak bir aygıtı, yani devleti yaratmışlardır. Devlet aygıtının elindeki bu zorlayıcı güç ise, genelde bir grubun çıkarlarını diğerlerine karşı koruyan, örgütlü ve organize bir silahlı güç olagelmiştir ki, bu güç zaman zaman çıkarlarını korumakla mükellef olduğu toplumu da tehdit edebilmiştir.

Dar anlamda bu gücü toplum ya da rejim adına yönetenler ile silah gücünü elinin altında hazır bulunduranlar arasındaki ilişki, 'Sivil – Asker İlişkilerinin – (SAİ)' odak noktasıdır.

Daha geniş bir çerçevede SAİ, genel bir alana yayılan karmaşık ilişkiler ağını kapsamaktadır. SAİ, sıradan insanların günlük yaşamlarında askeri kurumlar ile olan ilişkilerinden, yasamanın silahlı kuvvetler üzerindeki bütçeleme, yasa ve kanunlar çıkararak işleyişini dizayn etme ve siyasetin bir parçası olarak silahlı kuvvetlerin kullanımına onay verme konularına, oradan da askeri ve sivil yöneticilerin millî güvenlik hususlarındaki görüşlerine kadar uzanır.

Sivil siyasî iradenin asker üzerinde kontrol sağlamasının, askerin devleti kontrolü altında tutmasına tercih edilir olması demokratik sivil- asker ilişkile-

3 Şenel, Alaeddin; "Savaşın Antropolojisi", *Bilim ve Gelecek*, Sayı :1, Mart 2004, s.48

rinde norm olarak kabul edilegelmiştir. Liberal demokrasilerde, silahlı kuvvetlerin siyasete müdahil olması ya da siyasetin doğal işleyişine tesir edecek hamlelerde bulunması olası değildir ve yine sivil yönetimlerin halka hesap verme sorumluluk-larından dolayı hata yapma haklarının mevcut oluşu bir normdur.

Güvenlik Sektörünün Demokratik Denetimi ve Gözetimi

Toplumda güvenliği üreten ve sunan mekanizmalar kuşkusuz silahlı kuvvetler ile sınırlı değilse de, bu yazının kapsamı genelde silahlı kuvvetler, özelde ise Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile sınırlıdır.

Hiç kuşkusuz güvenlik insanoğlunun yaradılışından bu yana en temel endişesi ve talebi olagelmıştır. Bu sebepten dolayı bir toplumda yaşayan fertlerin kendi güvenliklerini sağlayan kurumlardan şeffaf olmalarını, hesap verilebilir olmalarını istemeleri en doğal haklarıdır. Toplumda güvenlik hizmeti üreten silahlı gücün bir sır perdesinin arkasında olduğu, bu perdenin arkasında kimlerin ne yaptığını denetleyen mekanizmaların oluşturulmadığı ya da kusurlu bir dizayn ile bu mekanizmaların işlev gördüğü bir ortamda bireyin kendisini güvende hissetmesi sadece iyi niyetli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir ve 'iyi niyet' asla bir yöntem olamaz.

Yukarıda da zikredilen M.S 1'nci yy.da yaşamış Roma'lı şair Juvenal'ın hiciv içerin şiirinde sorduğu (Quis custodiet ipsos custades? - Gardiyanları kim gözetleyecek?) sorusu aslında SAİ'nin ete kemiğe bürünmüş halidir.

Silahlı kuvvetler üzerinde 'gözetim', sivil siyasetin direktifleri doğrultusunda güvenliği üreten ve uygulayan birimlerin toplumun temsilcilerine ve dolayısıyla topluma hesap verme pratiklerini ve mekanizmalarını, varsa geliştirmeyi yoksa inşa etmeyi amaçlar. 'Denetim' ise geniş anlamda güvenlik sektörü, dar anlamda ise silahlı kuvvetler üzerinde yürütmenin denetim yetkisidir. Ancak yine de denetim ve gözetim kavramları birbirinden kesin çizgiler ile ayrılmış değildir ve ülkelerin uyguladıkları pratiklere ve güçler dağılımına bağlı olarak uygulamalarında farklılıklar olabilmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesini müteakip yeni oluşan düzenin / düzensizliğin yarattığı ortamda güvenlik sektörü başta olmak üzere tüm bürokratik yapıların her türden denetim ve gözetimi son derece önem kazanmıştır.

Kuşkusuz bir ülkede güvenlik sektörünün demokratik denetiminin sağlanması ve böylece sektörün etkinlik ve verimliliğinin garanti edilmesi o ülkedeki diğer demokratik değerlerin hayata geçirilmesinden, her konuda şeffaflığın sağlanmasından ve hukukun üstünlüğünün ihdas edilmesinden ayrıştırlabilir değerler olmadığı aşıkardır.

Ayrıca güvenlik sektörünün denetiminin her ne kadar kökleri tarih öncesi dönemlere kadar gitmekte ise de, günümüzde sektörün 'demokratik denetimi' daha değerli ve önemli hale gelmiştir. Bu yüzden her sivil denetim demokratik olmamak ile birlikte, her demokratik denetim sivilidir.

Demokratik denetim ve gözetim sadece bir toplumda güvenliği sunan silahlı güçlerin ellerindeki silahları kendi toplumlarına yöneltmelerini engellemek maksadıyla ihdas edilen bir mekanizma değildir. Bu türden bir kontrol mekanizması demokratik konsolidasyon süreçlerini henüz tamamlayamamış ülkeler için hâlâ geçerliliğini muhafaza etse de, liberal demokrasilerde denetim ve gözetim mekanizmaları güvenlik sektörünün etkinliğinin denetlenmesinden ve bu sektörün kullandığı kaynakları verimli kullanıp kullanmadığının tesbitine, güvenlik sektöründeki insan kaynağının zihinsel / bilişsel eğitiminin demokratik standartlara uygunluğuna kadar geniş bir yelpazeye uzanır.

Demokratik denetim ve gözetim Soğuk Savaş dönemi sonrasında ortaya çıkan (Güvenlik Sektörü Reformları) doğrultusunda kapsamını oldukça genişletmiş ve klasik anlamda kullandığımız sivil-asker ilişkilerinin muhtevasını da kapsar hale gelmiştir.

Teoride 'demokratik denetim ve gözetim' mekanizmalarının sağlanması ve icrası akla makul ve kolayca ihdas edilebilir gibi gözükse de, güvenlik sektörünün içsel dinamikleri ve doğası bu sektörün etkin bir parlamento gözetimine tabii tutulması önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Ortaya çıkan fazlasıyla teknik sorunların çeşitliliği, güvenlik personelinin büyük hacimli ve karmaşık örgütlenmesi, gizlilik yasaları ve bu yasaların dikte ettiği hükümler genelde parlamentoların özelde ise TBMM'nin ve bu konuda oluşturulmuş kurumların güvenlik sektörünün denetim ve gözetimini etkin bir şekilde yürütmelerini güçleştirmektedir.

Cumhuriyet Dönemi SAİ İlişkileri

A. 1923 – 15 Temmuz 2016 Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllar olan 1920'li yıllarda Mareşal Fevzi Çakmak'ın TSK'nın başına getirilmesi ve Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi Milli Mücadele'nin muhalif komutan kadrolarının tasviyesi ile Mustafa Kemal, Şevket Süreyya Aydemir'in tabiri ile 'Tek Adam' olarak kalmıştır. Tek Adam'ın aynı zamanda TSK'nın iradesini de yansıtan yönetim anlayışı, devr-i iktidarında TSK'yı şahsına ve makamına, dolayısıyla da siyasi otoriteye mutlak itaat etmeye sevk etmiştir. SAİ perspektifinden baktığımızda, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 'garnizon devlet

uygulamalarına' tabii kılınmış ve askeri operasyonlara maruz bırakılmış olan halk, sessiz direnişini 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey'i İzmir'de, sonraki yıllarda ise Bayar ve Menderes'i de yurt içindeki tüm gezilerinde sevgi gösterileri ile karşılayarak belli etmiştir.

1938'de Mustafa Kemal'in ölümü üzerine İsmet İnönü'nün ordu içerisinde Fahrettin Altay liderliğindeki kendisine bağlı generaller vasıtası ile Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, 1923'te etkili görevlerinden uzaklaştırılan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi eski Milli Mücadele döneminin komutanlarının itibarlarının iade edilmesine yönelik politikalar ile yaşanan yumuşama, ordu ile rejim arasında yaşanması muhtemel sorunların gecikmesine yol açmıştır.⁴

II. Dünya Savaşı ve sonrasında TSK'yı ikinci adam olarak yine bünyesinde temsil eden İsmet İnönü, savaş sonrası oluşan siyasî ve ekonomik şartları kontrol etmekte güçlük çekince, Batı'da Türkiye'yi Sovyet yayılmasına kurban etmemek eğilimi oluşmaya başlamış ve bu doğrultuda Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye yapılarak Batı bloğuna eklenmiştir.

Cumhuriyet ile birlikte, o günün şartları da dikkate alınarak halka empoze edilen vatanın gerçek koruyucusunun asker olduğu ve vatanın devrimlerle güçlenerek yine askere emanet edildiği fikri, 1950 seçimleriyle sarsılmaya başlamış ve halkın vatanı kendi görüşlerine göre demokrasi yolu ile yönetebileceği fikri bir realite olarak ortaya çıkmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti (DP) tarafından Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komuta kademesinde yapılan tasviye, bize Ordu içerisinde de o zamanlar iktidara destek veren bir grubun varlığını göstermektedir.⁵ Lakin, DP'nin 1950-1960 yılları arasında devam eden iktidarı esnasında rejim ve asker ilişkileri açısından ciddi, kapsamlı, hedefleri belirlenmiş bir ordu politikasına sahip olmadığı görülebilir. Rejimi sivilleştirme vaadiyle geniş kitlelere dayanarak iktidara gelen DP, ciddi bir savunma politikası oluşturmak yerine kendine bağlı generalleri göreve getirmek şeklinde ifade edilebilecek kolaycı bir yolu seçmiştir.

1960'ta asker kendini hem devletin, hem de 1923'ten sonra gerçekleştirilen devrimlerin ve felsefesinin koruyucusu olarak görmekte kararlı olduğunu göstermiş ve halkın meşru oylarıyla iktidara gelmiş olan Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs 1960'ta, alt kademe subayların hazırladığı bir darbe ile devrilmiştir.

1960 darbesinin ertesinde, savunma stratejilerinin belirlenmesi ve SAI açısından karşımıza çıkan en önemli yapısal değişiklik, TSK'nın MSB'liği

4 Özdemir, Hikmet; *Rejim ve Asker*, İstanbul, AFA Yayınları, 1989, s.44

5 Özdemir, Hikmet; *Rejim ve Asker*, AFA Yayınları, İstanbul 1989.

bünyesinden çıkartılarak, Başbakan'a karşı "sorumlu" bir kurum haline getirilmesi ve Soğuk Savaş süresince ABD ve Batı ile olan tüm uluslararası güvenlik nitelikli sorunların, Pentagon ve Türk Genelkurmay Başkanlığı'ndan geçerek ele alınır olmasının olağan hale gelmesi olmuştur.

Cumhuriyetin bu ilk darbesini farklı patern ve kadrolarla da olsa; 1971, 1980, 1997, 2007 ve 2016 darbe ve müdahaleleri takip etmiştir. Özellikle 1960 darbesi sonrası, dış güvenlik ve savunma anlayışı Soğuk Savaş şartlarının da doğrultusunda, başta ABD olmak üzere, Batı bloğunun savunma politikalarına eklenme şeklinde olmuştur.

1960 yılında meydana gelen askeri darbe ile, seçilmiş meşru hükümetin devrilmesi ve Başbakan ile iki bakanın yönetimi ele geçiren cunta tarafından idam edilmesi, ileriki zamanlarda Türk siyasi hayatında seçilmiş sivil otoritenin üstünlüğü açısından kapanması mümkün olmayan travmalara yol açmıştır. 1960 askeri darbesi başta savunma siyaseti ve silahlanma politikaları da dahil olmak üzere, tüm ulusal güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde, askeri ve askeri yapıyı yegane söz sahibi haline getirilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde savunma strateji ve politikalarının diğer önemli bir ayağını teşkil eden Silahlı Kuvvetlerin yurt içinde yerleşim ve teşkili ile eğitim süreçleri de aynı şekilde Soğuk Savaş konsepti doğrultusunda şekillenmiştir. Bu dönemde Türkiye, tüm müttefiklerce, Soğuk Savaşın bir kanat ülkesi ve Sovyet gücünün Avrupa ile Akdeniz Havzasına teksif edilmesini önleyecek askeri yapıyı barındıran ülke olarak görülmüştür. Bu sebepten dolayıdır ki, Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO'nun belirlediği bir strateji olan, "Batı ve Doğu istikametinden ilerleyen ilerleyen 'Demir Perde' bloğunun güçlerini Erzurum yaylasının güney ve batısından ve Boğazlar bölgesinden uzak tutma ve yıpratma stratejisi"⁶ uygulanmış, bu strateji doğrultusunda da, tüm bölgeye idamesi son derece güç ve külfetli olacak şekilde muharip birlikler yerleştirilmiştir.

Yine bu dönemde, tüm savunma stratejileri ve politikaları, SAİ perspektifinden bakıldığında, seçilmiş sivil iradenin direktif ve kontrolü doğrultusunda değil, NATO'nun tehdit değerlendirme konseptleri doğrultusunda, Genelkurmay Başkanlığı'nın öngörü, değerlendirme ve direktifleri ile karşılaştırılarak uygulanmaya konulmuş, başta MSB'lığı olmak üzere, Savunma Komisyonları ve TBMM, bu politikaların meşruiyet kazanmasına yönelik var olması uygun görülen bir kurum olarak görülmüştür.

6 Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

1950'li yıllardan itibaren savunma planlamalarının önemli bir bölümünü teşkil eden savunma ihtiyaçlarının temininde, savunma sanayiinin geliştirilmesi yerine, iki kutuplu dünya düzeninin konformizmi doğrultusunda, ekseriyetle dış yardım ve dış alım politikalarının uygulandığı bir yaklaşım tercih edilmiştir. Fakat 1963 ve 1967 Kıbrıs bunalımlarında, Türkiye'nin askeri müdahalede bulunma konusunda yaşadığı kısıtlar ile, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve bunun sonucunda Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu⁷ ulusal bir savunma sanayiinin önemini, gereğini ve aciliyetini ortaya koymuştur.

1970'li yıllarda artan ekonomik sıkıntılar, bu sıkıntıların tetiklediği siyasî istikrarsızlıklar ve dış siyasî şartların zorlaması⁸ ile, 1980 yılında asker tekrar siyasete müdahale ederek seçilmiş iktidarı devirmiş ve görünürde sivil yönetimlerin ülkeyi yöneteceği, gerçekte ise birçok merkezden denetim mekanizmalarının kurulduğu, korporist bir anayasayı topluma kabul ettirmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara gelinceye kadar geçen süreyi, iç tehditlere karşı askeri bir mantıkla savaşarak geçiren Türkiye'de, güvenlik politikalarına "seçilmiş"lerin, sivil toplum ve medya örgütlerinin ve ilgili diğer aktörlerin dahil edilmemesi, Türkiye'nin "İnsan Güvenliği" ve "Güvenlik Sektörü Reform"ları (GSR) gibi kavramlar ile tanışmamasına yol açmıştır.

Bu yıllar, aynı zamanda askerin Türkiye'de dış ve iç güvenlik gerekçeleri ile, başta güvenlik alanları olmak üzere, tüm karar alma mekanizmalarını kendi paradigmaları doğrultusunda şekillendirip, siyasete kabul ettirdiği yıllar olmuştur.

Halbuki, Türkiye o zamanki sınırlı dünyasında en temel anlamda SAİ'ni dahi demokratik bir zemine oturtamayıp, birçok müdahaleye maruz kalmanın travmalarını yaşarken, Soğuk Savaş'ın iki kutupluluğundan kurtulmuş dünya, SAİ kavramından yukarıda da bahsedilen insan odaklı güvenliğe ve demokratik sivil denetimi esas alan GSR'na geçiş yapmaya başlamıştı.

Seçilmiş iktidarlar özellikle 1960 darbesinin bir tezahürü olarak bir savunma siyaseti ortaya koyamadıkları gibi, her ay düzenli olarak toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda askere kendilerinin ne kadar makul ve makbul olduklarını anlatmanın telaşına düşmüşlerdir.

7 05 Şubat 1975'te uygulanmaya başlanan ambargo, 1978 yılına kadar sürmüştür.

8 1979 yılında, önce İran'da Şah yönetiminin yıkılarak yerine "İran İslam Cumhuriyeti"nin kurulması ve arkasından Sovyetler tarafından Afganistan'ın işgal edilmesi, ABD için Türkiye'nin ittifak içerisinde tutulmasının önemini bir kez daha ortaya çıkarmış ve 12 Eylül 1980 darbesine giden yolun taşları döşenmeye başlamıştır. 15 Temmuz 2016 tarihindeki kanlı darbe girişiminin zamanlaması da yine Ortadoğuda meydana gelen gelişmeler, sınırların yeniden belirlenmek istemesi ve Türkiye'nin kendisine Batı tarafından biçilen rolü kabul etmemesi, Gezi kalkışması ile 17-25 Aralık 2013 darbe girişimine direnmesi ile terör ile mücadelede başarılı bir strateji izlediği bir döneme denk gelmiştir.

Gerek soğuk savaş döneminde gerekse de soğuk savaşın sona erdiği 1990'lı yıllardan sonra, ülkeye yönelik tehdit algılamasının tekeli ve bu tehdit algısı doğrultusunda nasıl bir silahlı kuvvet teşkil edileceği, üst düzey subayların terfi işlemleri, tedarik edilecek her türden silah sistemlerinin ne? / ne kadar? olacağına karar mekanizmaları tamamen askerlerde olmuştur. Hatta tüm bunların ötesinde hükümetlerin programlarında yer alan özelleştirme hamlelerinin neyi kapsamaması, Kıbrıs sorunun çözümünde askerin kırmızı çizgisinin ne olduğu, seçilecek Cumhurbaşkanı'nın özde ne türden vasıfları taşıması gerektiğinin hükümetlere dikte edilmesi TSK'nın ana görevleri olmuştur.

Türkiye 1990'lı yıllarını Prof. Ümit Cizre'nin anlatımı ile, *“yaşamın her alanını ‘güvenleştiren’ ve bu politikalarını ilk önceliği yaparak geçirmiştir. Özellikle bu dönemde Türkiye siyasetin korkularını yerine insan haklarını, yaşam seviyesini ve kalitesini, huzur ve güven ortamını yerleştirememiştir. Meşru şiddet kullanma yetkisini ve güvenlik sektörünün ihtiyaç duyduğu gizlilik ilkesini suistimal etmeden onurlu yaşamı, demokratikleşme sorunlarını ve hukuk devleti olmanın güvencelerini en baş derdi yapan bir güvenlik anlayışını oturtamamıştır.”*

2000'li yıllardan sonra nihayete eren koalisyon hükümetleri dönemi, yerini kendine siyasette daha fazla yer arayan güçlü ve tek partiden oluşan hükümetlere bırakmıştır. Bu dönemde, 15 Temmuz 2016 kanlı darbe girişimine kadar geçen süre içerisinde siyasetin iradenin, sivil-asker ilişkileri denklemindeki dengeyi, sivil ve meşru siyaset lehine değiştirme çabalarına rağmen, savunma konularındaki karar alma süreçlerinde, asker tarafından önceden kurgulanmış yapı, Türkiye'de sivil iktidarların demokrasiye yaklaşım geleneginden kaynaklanan sorunların yanısıra, güvenlik bilgisi konusundaki asimetri ve yetişmiş uzman sivil kadroların bulunmayışı nedeniyle etkin olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle AK Parti hükümetleri döneminde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve etrafındaki çekirdek kadronun kararlı duruşları sayesinde TSK mensubu üst düzey generallerin basına ve kamuoyuna olur olmaz beyanat vermelerinin önüne geçilmiş, 2007 yılında TSK tarafından hükümete verilen e-muhtıraya hemen ertesi günü hükümet tarafından en sert şekilde karşılık verilerek TSK'nın siyasal otonom alanları kısıtlanmış ise de, TSK engin kurumsal otonomi alanlarını kullanmaya devam etmiştir. Buna rağmen 2002-2016 yılları arasında AK Parti hükümetlerince TSK'nın kurumsal otonom alanlarını kısıtlamak maksadıyla;

- MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nda değişiklik yapılması,
- EMASYA Protokolünün kaldırılması,
- Milli Güvenlik derslerinin Milli Eğitim Bakanlığı müfredatından çıkarılması,

- YAŞ kararlarının yargı denetimine açılması,
- İç Hizmet Kanununda TSK'ya alan açan maddelerde değişiklikler yapılması,

gibi hamleler yapıldı ise de, sivil iradenin kurumsal otonom alanı kendi lehine dizayn etmesi mümkün olmamıştır.

B. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası TSK'nın Reform Süreci

15 Temmuz 2016 kanlı darbe teşebbüsü sonrasında siyasî iktidarın muhalefet partilerinin de desteğini alma gayretiyle yapmakta olduğu reform hareketlerinin hedefi, işte bu gecikmiş güvenlik sektörü reformlarının hayata geçirilmesi ve TSK'nın her türden otonom alanlarının sivil siyaset lehine daraltılması ve TSK ile sivil iradenin bilgi asimetrisine son vererek her türden karar mekanizmasındaki alanların seçilmiş siyasilere terk edilmesine yöneliktir.

15 Temmuz darbesinden bu yana hayata geçirilen reformlar TSK'nın kurumsal otonom alanı kısıtlayarak demokratik gözetim ve denetimine katkı sağlayacak ve denetlenen / gözetime tabi olan bir organizasyon olması dolayısıyla da vurucu gücü daha da artmış, etkin bir TSK'nın ortaya çıkmasına katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda yapılan ana reform hamleleri temel anlamda şunlardır,

1. Silahlı gücün tek elde toplanmasına engel teşkil etmesi amacıyla Kuvvet komutanlıklarının (Kara, Hava ve Deniz) MSB'liğine bağlanarak, Jandarma Genel Komutanlığı ile Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın TSK bünyesinden çıkartılması,

2. Şura kelimesinin en basit lügat anlamının dahi dışında faaliyetlerini sürdüren ve askeri egemen yapının yegane söz sahibi olduğu Yüksek Askeri Şura'nın yapısının değiştirilerek, 15 Temmuz öncesi askerler dışında sadece Başbakan ve Milli Savunma Bakanından oluşan yapıya, Başbakan yardımcıları, Adalet Bakanı, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı da ilave edilmiştir. Ayrıca Jandarma Genel Komutanı, Donanma Komutanı ve Ordu Komutanları ile diğer orgeneral ve oramirallerin kurul üyelikleri kaldırılarak kuruldaki askeri egemen alanın sivil irade lehine bozulması ve çok yerinde bir uygulama olarak MGK düzenlemelerinden alınan dersler doğrultusunda YAŞ sekreteryasının Genelkurmay Başkanlığından alınarak MSB bünyesine dahil edilmesi,

3. Askerdeki mevcut zihniyet paradigmasında asıl değişimin yaşanacağı yegane alan olan Profesyonel Askeri Eğitim kapsamında, anakronik hale gelmiş askeri liselerin ve Harp Akademilerinin kapatılması, Milli Savunma Üniversitesi'nin kurularak Harp Okulları ve Astsubay Meslek Yüksek Okul-

larının bu üniversiteye bağlanması ve Harp Akademisi eğitimlerinin Milli Savunma Üniversitesi bünyesinde verilmesi,

4. GATA'nın askeri boyutunun lağv edilerek Sağlık Bakanlığı bünyesinde sivil bir kurum olarak tekrar hizmete alınması ve tüm askeri sağlık kurumlarının Sağlık Bakanlığı bünyesine alınması,

5. Morris Janowitz'in 'Profesyonel Asker' kuramında öne sürdüğü; farklı kaynaklardan subay teminin farklı dünya tasavvuruna sahip ve farklı fikirlerden mürekkep bir subay profili yaratacağı, bunun da bir nevi kontrol ve denge mekanizması oluşturacağına yönelik görüşlerine benzer bir uygulama ile TSK lider kadrosunun çeşitlilik kazanmasına katkı sağlayacak askeri okullara girişteki lise tipi sınırlamasının kaldırılarak, tüm liselerden mezun olan öğrencilere askeri okullara giriş imkanı verilmesi,

6. Tüm askeri tersane ve fabrikaların TSK bünyesinden çıkartılarak MSB bünyesinde oluşturulan Genel Müdürlük bünyesine bağlanması,

7. MSB kadrolarının Genelkurmay Başkanlığı bünyesinden çıkartılarak bu kadrolardan hangisine askeri personel atanacağını takdir hakkının MSB'na bırakılması,

8. MSB'na askerin geliştirip olgunlaştırdığı yol haritasının dışına çıkma şansı bırakmayan ve salt askerlerin karar merciinde bulunduğu bir MSB Kh. yapısı yerine, MSB Müsteşarı başta olmak üzere tüm bakanlıkta yeni bir teşkilat yapısı ve bu kadrolara sivillerin atandırılması,

9. Subay ve astsubayları atama yetkisi Kuvvet Komutanlıklarından alınarak atamaların Kuvvet Komutanlıklarının teklifi üzerine Milli Savunma Bakanının onayına tabi kılması,

10. Harold D. Laswell'in Sivil-Asker İlişkileri kuramı olan 'Garnizon Devlet Modeli'nin pratikte uygulaması konumunda olan ve her türden darbeye kritik vazifeler üstlenen büyük şehirlerin içerisinde konuşlu kışlaların şehir dışına çıkartılması,

11. 27 Ekim 2016 tarih ve 29870 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren uygulama ile resmi bayram ve merasimlerde 'Garnizon Komutanı' ibaresi yürürlükten kaldırıldı,

12. Parti temsilcilerinin 23 Eylül 2105 tarihinde TBMM'de yaptıkları basın açıklamaları sonrasında, bu reformlara ilaveten yargıda yeknesaklığı sağlamak amacıyla Askeri Yüksek İdari Mahkemesi'nin ve Askeri Yargıtay Mahkemesi'nin kaldırılması ile Jandarma Genel Komutanı'nın MGK'dan çıka-

rılması hususları da önümüzdeki günlerde karşımıza çıkması kuvvetle muhtemel reform hareketlerindedir.

Bu Anayasa paketine Genelkurmay Başkanının konumunu ve atanma şeklini belirleyen Anayasa'nın 117. Maddesi de eklenerek, Genelkurmay Başkanı'nın Cumhurbaşkanı'na bağlanması sağlanmalıdır. Bu Anayasal düzenlemede Genelkurmay Başkanı'nın hiyerarşik konumu, mevcut anayasa-daki haliyle ifade edilmeyerek, "sorumludur" şeklindeki sorunlu ifadelerden arındırılmalı ve anayasa metnine hiyerarşi ifade eden cümleler ile bu bağlantı sağlanmalıdır. Ayrıca, "Başkomutanlık" makamının savaşta Genelkurmay Başkanınca Cumhurbaşkanı namına Genelkurmay Başkanınca ifa edileceğine dair askere alan açan ifadeler ortadan kaldırılarak, barışta ve savaşta başkomutanlık makamının Cumhurbaşkanlığı makamı olduğu açıkça ifade edilmelidir.

Sonuç

Şüphesiz 15 Temmuz kanlı darbe girişimi sonrasında atılan bu reformist adımlar, silahlı kuvvetlerin otonom alanlarını sonlandırmaya yönelik stratejik hamlelerdendir.

Unutulmamalıdır ki, genel anlamda güvenlik sektörünün, özel ve daha dar anlamda TSK'nın kullanmakta olduğu silah sistemlerinin modernize edilmesi ve daha komplike ve karmaşık silah sistemlerinin TSK envanterine dahil edilmesi fiziksel bir modernizasyona tekabül etmektedir, oysa TSK'da asıl dönüşümün sağlanması gereken en kritik alan zihinsel modernizasyon alanıdır. Bu alanda sağlanacak dönüşümün en önemli parametreleri ise; 'TSK'nın demokratik denetim ve gözetimi', 'demokratik sivil-asker ilişkileri normları', 'askeri sosyoloji', 'anayasa ve hukuk nezdinde TSK'nın rolü', 'Parlamento ve TSK ilişkisi', 'seçilmiş sivillerin mutlak üstünlüğü', 'meşru olmayan emre itaatsizlik', 'disiplin kavramının yeniden tanımlanması', 'Türkiye ve darbeler tarihi', 'hukukun üstünlüğü' gibi profesyonel askeri eğitim alanına giren konularıdır. Bu noktada yeni oluşturulan Milli Savunma Üniversitesi'nin TSK personelinin harp edebilme yeteneklerini son derece vurucu hale getirebilecek, dünya orduları için caydırıcı olacak bir şekilde yetişmiş personel gücünün oluşmasına katkı sağlayabilecek ama aynı zamanda da demokratik zihniyeti, siyasî iradenin üstünlüğü kavramlarını içselleştirecek formatta personel yetişmesindeki önemi son derece mühimdir. Siyasî iradenin; profesyonel askeri eğitim alanındaki tüm müfredata hakim olması ve iradesini bu müfredatta hem girdi olarak deruhte etmesi hem de denetim ve gözetim altında tutması zihinsel reform sürecinin başarıya ulaşmasının en önemli parametresidir.

Söz konusu reform hamlelerinin TSK'nın demokratik gözetimi ve kontrolü alanında, TSK personelinin darbelere karşı zihinsel dönüşümü anlamında, TSK'nın vurucu gücünü arttırması boyutunda sonuçlar doğurabilmesinin yegane yolu, bu reform paketlerinin içinin etkin ve liyakatli kadrolar ile doldurulmasından, sivil siyasetin / savunma bürokrasisinin savunma siyaseti oluşturabilecek entellektüel kapasiteyi ihdas edip geliştirmesinden ve bünyesine adapte edebilmesinden geçmektedir.

Kaynakça

CLAUSEWITZ, Carl Von, *Principles of War, Roots of Strategy-Book 2.*; Stackpole Books, Harrisburg 1987.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

ÖZDEMİR, Hikmet, *Rejim ve Asker*, AFA Yayınları, 1989 İstanbul.

ŞENEL, Alaeddin, "Savaşın Antropolojisi", *Bilim ve Gelecek*, Mart 2004, sayı: 1, s.48.

Özgür Toplumun Temelleri

EAMONN BUTLER

Çeviren: Hakan Şahin

Bu kitap, birey özgürlüğünün korunması ve genişletilmesi için gerekli olan kurum ve politikalara bir giriş yapar. Yazar, özgür bir toplumu tanımamızı sağlayacak olan temel ilkeleri hem öğretici hem de düşündürücü şekilde ortaya koyar. Kitabın ana temaları şunlar:

- Fakirliğin giderilmesi ve hayat standartlarının geliştirilmesi için sınırlı devlet, hukukun üstünlüğü, özel mülkiyet ve serbest ticaret ana öncüllerdir.
- Sağlam bir özgürlük sistemi olan toplumlar vakıf, dernek ve işbirliği ağları yoluyla sosyal ilişkileri güçlendirirken ekonomik gelişmeyi de artırır.
- Özgürlük, refahın olmadığı yerlerde insanların yeteneklerini ve icat etme isteklerini artırarak toplumların gelişmesini sağlar.
- Eşitlik ve güvenliği artırmak için yapılan devlet müdahaleleri, başarısızlıkla sonuçlanır; bireyler üzerindeki baskıyı artırarak önce yolsuzluğa, sonra da refahın düşmesine yol açar.
- Özgür bir toplumda, özgür olmayan toplumdaki elitlerin yaptığı gibi başkaları istismar edilerek zengin olunmaz; zenginlik, gönüllü faaliyetlere ve diğer insanlara yaptığınız hizmetlere bağlı olur.
- Özgür toplumdaki ekonomik dinamizmden en çok yoksullar yararlanır. Piyasa dinamizmi, insanları ekonomik açıdan daha eşit hale getirir.
- Uluslararası ticaret, müteşebbislere yeni piyasa fırsatları sunar; tekelleri kırar ve ürünlerin daha iyi fiyatlarla satılmasını sağlar.
- Ticari, turistik ve teknolojik iletişim, baskıcı ülkelerin yolsuzluk ve özgürlük ihlallerini saklamalarını zorlaştırır; yeni fikirlerin toplumlar arasında yayılmasına katkı yapar.

205 Sayfa / 13x19 cm / 1. Baskı, Haziran 2016 / 978-605-9823-09-8 / ₺ 15

 facebook.com/liberte.yayinlari

 twitter.com/#!/liberteyayinevi

 pinterest.com/liberteyayinevi

 [goodreads: liberteyayingrubu](https://goodreads:liberteyayingrubu)

LIBERTE
yayingrubu